

יג בכסלו תשפ"ג, 7.12.2022

גיליון מס' 825

פרשת וישלח

המפגש המסתורי

מאת הרב דוד ביגמן, מעלה גלבו

לקבלת דף פרשת שבוע בווצאפ (קבוצה שקטה) – לחצו כאן

בפרשת וישלח אנו קוראים את אחד הסיפורים המסתוריים והמרתקים בתורה – סיפור מפגשו של יעקב עם האיש המסתורי, בלילה בדרכו בחזרה מחרן לכנען. בקריאה רציפה של הפרשה, המפגש המסתורי במעבר יבוק שזור בסיפור הרקע של המפגש עם עשו. הוא מתרחש בלילה שלפני המפגש עם עשו, והוא מתאפשר בגלל הפרדת המחנות של יעקב, שגורמת לו להיוותר לבדו. אף על פי כן, אם נקרא את סיפור הרקע תוך דילוג על סיפור המפגש, נראה שהוא יכול לעמוד לבדו, ולכאורה סיפור המפגש המסתורי איננו נצרך לרצף העלילתי.

כאשר קוראים את הפסוקים ללא המפגש המסתורי, נדמה שדבר אינו חסר ברצף הסיפורי. יעקב יוצא מחרן בגלל הצורך להיפרד מלבן, והוא יודע שבחזרתו לכנען יש סיכוי סביר שיפגוש בעשו – אחיו שרצה להרגו, ושממנו ברח לפני עשרים שנה. יעקב חושש מהמפגש עם אחיו, ולכן מכין לו מנחה ומרכך את ליבו במצעד מבוים של משפחתו. לבסוף המפגש עבר בשלום, בתחילה עשו מסרב לקבל את המנחה, אך לבסוף ניאות לקבלה והם נפרדו לשלום. גם המשפט "כִּי עַל פְּנֵי רְאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֵאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתְּרַצְנִי" (לג,י), אינו הכרחי לרצף הסיפור ולהפצרה בעשו לקבל את המנחה. דווקא משום כך, נראה שהבחירה של התורה לקטוע את הרצף הסיפורי כדי לספר על המפגש בין יעקב לבין האיש הפלאי היא בחירה בעלת משמעות, ועלינו לברר מה משמעותה.

אמנם אפשר להציע שכיוון הקריאה צריך להיות הפוך. המרכז בסיפור הוא הפגישה המסתורית הרת המשמעות, וכל מטרתו של סיפור המפגש בין האחים היא לשמש רקע לסיפור הפגישה עם האיש המסתורי. משום כך הסיפור יוצר נסיבות שבגינן נאלץ יעקב להיוותר לבדו, כי רק לבדו יזכה לראות אלוהים פנים אל פנים. אף על פי כן, דומני שההתכתבות בין הסיפורים היא דו צדדית, וסיפור המפגש עם האיש המסתורי חשוב לעיצובו הספרותי של המפגש עם עשו, ומטעין אותו ברובד נוסף של משמעות.

כבר חז"ל ביקשו לקשור בין הסיפורים, וזיהו את האיש המסתורי נטול השם עם "שרו של עשו" (בראשית רבה פרשה עז). אך גם אם לא נאמץ את הזיהוי הזה, יש ראייה מובהקת מהכתוב שהקשר בין שני המפגשים אמיץ יותר מהנראה במבט ראשון. ראייה זו נמצאת בדברי יעקב לעשו: **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל נָא אִם נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָתָּ מִנְּחִיתִי מִיָּדִי כִּי עַל פְּנֵי רְאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֵאת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתְּרַצְנִי. קַח נָא אֶת בְּרִכְתִּי אֲשֶׁר הִבָּאת לָךְ כִּי חֲנִנִי אֱלֹהִים וְכִי יֵשׁ לִי כָּל וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקַּח.** (לג, י-יא)

יעקב אבינו תולה את תקוותו בכך שימצא חן בעיני עשו והוא ייקח את מנחתו. הפצרה זו תלויה במישור הבינאישי, אולם יעקב אינו מסתפק בכך, והוא זוקף מציאת חן זו לכך שיעקב רואה את פני עשו כראיית פני אלוהים. קשה שלא לקשור ביטוי זה למפגשו של יעקב עם אלוהים שהופיע מולו בדמות האיש המסתורי: **"כִּי רְאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי"** (לב,לא).

הסיפור מתאר את המפגש עם האיש המסתורי כמתרחש בשעת לילה ובהיותו יעקב לבדו, ועיצוב זה יוצר ערפול בין מציאות לדמיון, בין ערות לחלום, בין ריאליזם לסוריאליזם. כך המאבק עם האיש המסתורי יכול לשמש כשיקוף של עימות פנימי של יעקב עם עצמו, וגם עימות עם אחיו – זה שיעקב מדמיין לעצמו בחלוף עשרים שנה, וזה הממשי שעומד מולו. במאבק, יעקב מברר את זהותו ואת מקומו, ומתוכו הוא יוצא עם ביטחון בדרכו, המתבטא בשלושת הדברים שיעקב יוצא איתם מהמפגש – הבטחה, ברכה, והצליעה על ירכו. הצליעה היא מעין "מזכרת" מהמפגש עם הנשגב, אך אין היא ייצוג שלילי, אלא סימן ליכולת ולהצלחה, "פִּי שְׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל" (לב, כט), בדומה לייצוג של צלקות מלחמה בתרבות הפופולרית. הביטחון בדרך מאפשר מפגש עומק עם האחר. הוא היוצר חן בפניו של אדם ומאפשר פיוס. רק בזכותו יעקב רוכש יכולת לזהות בפני אויבו לשעבר פני אלוהים.

נרחיב מבטנו על סיפור המפגש המסתורי, ולצורך כך נשים לבנו כי חוויה נשגבה זו מעוצבת במסגרת ספרותית משמעותית מאוד: יעקב נמצא במעבר בין תקופות וארצות | האירוע קורה בשעת לילה | בדידות – יעקב נמצא לבדו | מקום התרחשות האירוע הוא משמעותי | החוויה העוצמתית גוררת תגובה רגשית ותודעתית של יעקב | יעקב קורא שם למקום | הסיפור נגמר בכינונה של נורמת התנהגות כתוצאה מהחוויה

מתוך תשומת הלב למסגרת הספרותית, נוכל לראות שיעקב כבר זכה בעבר לחוויה נשגבה אחרת, עם סיפור מסגרת דומה – חלום הסולם שמופיע בתחילת פרשת ויצא: **וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשָּׁמַשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשָּׂם. (כח, י-כב)**

אמנם אין כמעט הקבלות לשוניות בין הסיפורים, אולם כל שבעת המאפיינים שמנינו לעיל לגבי המסגרת הספרותית של סיפור המפגש המסתורי נמצאים גם בסיפור חלום הסולם. נקודת המעבר משמשת ציר שמעמיד את שני הסיפורים כתמונת ראי זה של זה: חלום הסולם קורה בביריחתו של יעקב מעשו, בדרכו מארץ כנען לחרן; ואילו המפגש המסתורי קורה ערב פגישתם המחודשת של האחים, בדרכו של יעקב חזרה לכנען לאחר גלות ממושכת בחרן.

ההקבלה בין שני האירועים הנשגבים אינה מקרית. רק בזכות המפגש עם הנשגב בחלום הסולם, יכול יעקב אבינו להבחין במשמעות המפגש עם האיש המסתורי, עשרים שנה מאוחר יותר. בחלום הסולם פוגש יעקב באלוהים לראשונה. זהו מפגש במישור אנכי, תרתי משמע: יעקב שוכב על הקרקע, האל בשמים, והמפגש בסולם הוא מובהק: **"אָכַן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה ... אֵין זֶה כִּי אִם בַּיִת אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם"** (כח, טז) המפגש. החוויה המטלטלת של מפגש בין שמים לארץ יכולה להוציא את האדם מתודעת מציאות אפרורית, ארצית בלבד, נטולת שמים. השלב הבא הוא תרגום של המפגש האנכי עם האל למפגש אופקי. רק בזכות חלום הסולם החי בליבו, רק בזכות מפגש קודם עם אלוהים שבשמים, יכול יעקב לפגוש את אלוהים שבפני האחר. רק כך הוא מבין את המפגש עם האיש המסתורי וקולט כי הוא רואה שם אלוהים פנים אל פנים, ומתוך כך גם יכול לראות את פני אחיו, אויבו לשעבר, כפני אלוהים.

הרב דוד ביגמן, חבר קיבוץ מעלה גלבוע, ראש ישיבת הקיבוץ הדתי

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש להירשם בקישור: <https://forms.gle/bzbZhmBaffTeQLY3k6>
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il